

MICAE MEDI AEVA LES IV

*Fiatál történészek
dolgozatai
a középkori
Magyarországról
és Európáról*

2015

MICAE MEDIAEVALES IV.

*Fiatal történészek dolgozatai
a középkori Magyarországról és Európáról*

MICAE MEDIAEVALES

IV.

*Fiatal történészek dolgozatai a középkori
Magyarországról és Európáról*

SZERKESZTETTE
*Gál Judit, Kádas István,
Rózsa Márton, Tarján Eszter*

ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola
Budapest
2015

ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola
Tanulmányok – Konferenciák
8. kötet

Lektorálták: Bárány Attila, Csernus Sándor, Csikány Tamás, Draskóczy István,
Körmendi Tamás, Molnár Péter, Nagy Balázs, Rácz György, Rokay Péter,
Solymosi László, Szovák Kornél, Thoroczky Gábor



Sorozatszerkesztő
Draskóczy István, Körmendi Tamás, Nagy Balázs

A kiadványt tervezte
Kiss Béla

A kötet megjelenésére az ELTE-BTK Hallgatói Önkormányzat
Tudományszervezési és Kutatási Pályázat, valamint a Magyar Lajos Alapítvány
támogatásával került sor.

A tanulmányok szerzői © Bácsatyai Dániel, Benei Bernadett, Csermelyi József,
Gál Judit, Haraszi Szabó Péter, Juhász Csaba, Kádas István, Kálmán Dániel,
Kanyó Ferenc, Kranzieritz Károly, Kuffart Hajnalka, Maléth Ágnes, Novák Ádám,
Rózsa Márton, Boris Stojkovski, Tarján Eszter

A kötet szerkesztői © Gál Judit, Kádas István, Rózsa Márton, Tarján Eszter

ISBN 978-963-284-597-5
ISSN 2062-2198

Nyomta és kötötte a Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.
Felelős vezető: Kovács Jánosné

Tartalomjegyzék

DRASKÓCZY ISTVÁN – KÖRMENDI TAMÁS – NAGY BALÁZS	
<i>Előszó</i>	9
<i>Rövidítésjegyzék</i>	11
BÁCSATYAI DÁNIEL	
<i>Basilea ab Hunis expugnata. A 11. századi reichenauai történeti hagyomány és a kalandozó magyarok emlékezete</i>	15
BENEI BERNADETT	
<i>Egyes igeneves szerkezetek használata a magyar krónika 11–12. századi szövegegyeségeiben</i>	33
CSERMELYI JÓZSEF	
<i>Német zsoldosvezérek, magyar remeték</i>	43
GÁL JUDIT	
<i>Az Árpád-házi királyok és hercegek ünnepélyes bevonulásai a dalmáciai városokba</i>	59
HARASZTI SZABÓ PÉTER	
<i>A prágai egyetem 14. századi hallgatói és a királyi udvar kapcsolatrendszere</i>	77
JUHÁSZ CSABA	
<i>A felszabadító oklevelek arengái</i>	93
KÁDAS ISTVÁN	
<i>Megyei emberek az északkelet-magyarországi megyei oklevelekben</i>	107
KÁLMÁN DÁNIEL	
<i>A naturális ábrázolás megjelenése a magyarországi heraldikában a középkori címereslevelek tükrében (1398–1526)</i>	123

KANYÓ FERENC	
<i>A késő középkori Óbuda város magisztrátusa 1526-ig</i>	133
KRANZIERITZ KÁROLY	
<i>A Nikápolyhoz vezető út.</i>	
<i>A kereszties hadak útvonalai a Magyar Királyság területén</i>	157
KUFFART HAJNALKA	
<i>Az esztergomi Hippolit-kódexek könyvelési rendszere:</i>	
<i>az itáliai kettős könyvelés egy sajátos formája magyar földön.</i>	
<i>Megjegyzések Piero Pincharo de Parma főkönyvi struktúrájához</i>	175
MALÉTH ÁGNES	
<i>I. Károly külpolitikája a német trónharcok tükrében (1314–1325)</i>	187
NOVÁK ÁDÁM	
<i>Egy kutatási program első eredményeinek bemutatása</i>	
<i>– Sokpecsétes oklevelek 1439 és 1457 között</i>	199
RÓZSA MÁRTON	
<i>Thessalonikéi arisztokraták a 12. század első évtizedeiben.</i>	
<i>Eudokia hozománya és a Burtzés testvérek öröksége</i>	213
BORIS STOJKOVSKI	
<i>A szerb–magyar viszonyok 1321-ig</i>	
<i>középkori szerb elbeszélő források tükrében</i>	229
TARJÁN ESZTER	
<i>Három 13. századi címertekercs harántpólyáinak vizsgálata</i>	241
<i>Köszönetnyilvánítás</i>	253
<i>A szerzőkről</i>	255

Table of Contents

ISTVÁN DRASKÓCZY – TAMÁS KÖRMENDI – BALÁZS NAGY <i>Foreword</i>	9
<i>List of Abbreviations</i>	11
DÁNIEL BÁCSATYAI <i>Basilea ab Hunis expugnata. The Eleventh-Century Historiography at Reichenau and the Memory of the Hungarian Incursions</i>	15
BERNADETT BENEI <i>Participle Constructions in the Hungarian Chronicle from the Eleventh and the Twelfth Centuries</i>	33
JÓZSEF CSERMELYI <i>German Mercenary-leaders, Hungarian Hermits</i>	43
JUDIT GÁL <i>Hungarian Royal and Princely Entries in the Dalmatian Towns during the Árpáadian Era</i>	59
PÉTER HARASZTI SZABÓ <i>The Students of the University of Prague in the Fourteenth Century and their Relationship with the Royal Court of Hungary</i>	77
CSABA JUHÁSZ <i>Arengas in Charters of Liberation</i>	93
ISTVÁN KÁDAS <i>The „Homines Provinciae” in the Counties of the Medieval North-eastern Hungary</i>	107
DÁNIEL KÁLMÁN <i>Natural Representation in Hungarian Heraldry in the Light of Medieval Grants-of-Arms (1398–1526)</i>	123

FERENC KANYÓ	
<i>The Magistrates of Late Medieval Óbuda (1301–1526)</i>	133
KÁROLY KRANZIERITZ	
<i>The Road to Nicopolis: The Crusaders' Routes in the Kingdom of Hungary</i>	157
HAJNALKA KUFFART	
<i>The Accountkeeping System of the Hippolit-codices in Esztergom: an Unusual Form of the Italian Double-Entry Bookkeeping in Hungary. Some Notes on the Structure of Piero Pincharo de Parma's Books</i>	175
ÁGNES MALÉTH	
<i>The Foreign Policy of Charles I of Hungary in Context of the Struggles for the German Throne (1314–1325)</i>	187
ÁDÁM NOVÁK	
<i>The First Results of a Research Project: Poly Sigillic Diplomas between 1439 and 1457</i>	199
MÁRTON RÓZSA	
<i>The Aristocrats of Thessalonike in the First Decades of Twelfth Century: Eudokia's Dowry and the Patrimony of the Bourtzai</i>	213
BORIS STOJKOVSKI	
<i>The Relationship between Hungary and Serbia until 1321 in the Medieval Narrative Sources of Serbia</i>	229
ESZTER TARJÁN	
<i>The Bends of Three Thirteenth-Century Rolls of Arms</i>	241
<i>Acknowledgements</i>	253
<i>Notes on Contributors</i>	259

Rövidítésjegyzék

- ÁMTF Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I–IV. Budapest, 1963–1998.
- AO Nagy Imre – Tasnádi Nagy Gyula (szerk.): *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis*. I–VII. Budapest, 1878–1920.
- AOKL Kristó Gyula et al. (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia, 1301–1387*. I–XXXI. Budapest–Szeged, 1990–2014.
- BTOE Gárdonyi Albert – Kumorovitz L. Bernát (szerk.): *Budapest történetének okleveles emlékei*. I–III. Budapest, 1936–1987.
- CD Georgius Fejér (ed.): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. I–XI. Budae, 1829–1844.
- CDC Tadeus Smičiklas (ed.): *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. I–XVII. Zagrab, 1904–1984.
- CEMRA Anthony Richard Wagner: *Catalogue of English Mediaeval Rolls of Arms*. Oxford, 1950. (Aspilogia 1.)
- Csánki Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–III., V. Budapest, 1890–1913. Reprint: Budapest, 1985. (Fekete Nagy Antal: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában IV. kötet, Trencsén vármegye*. Budapest, 1941.)
- DHA Georgius Györffy (ed.): *Diplomata Hungariae antiquissima accedunt epistolae et actae ad historiam Hungariae pertinentiam (ab anno 1000 usque ad annum 1196)*. I. Budapestini, 1992.
- DF MNL OL, U szekció, Diplomatikai Fényképgyűjtemény

- DL MNL OL, Q szekció, Diplomatikai Levéltár
- Docheiariou Nicolas Oikonomidès (éd.): *Actes de Docheiariou*. Paris, 1984. (Archives de l'Athos 13.)
- Engel: Arch Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Budapest, 1996.
- Engel: Gen Engel Pál: *Középkori magyar genealógia*. Budapest, 2001. CD-ROM.
- Házi Házi Jenő (szerk.): *Sopron szabad királyi város története*. I. rész 1–7., II. rész 1–6. Sopron, 1921–1943.
- Historia Salonitana Thomae archidiaconi Spalatensis: *Historia Salonitanorum atque Spalatinorum Pontificum*. Archdeacon Thomas of Split: *History of the Bishops of Salona and Split*. (Ed. Damir Karbić – Mirjana Mtijević-Sokol – James Ross Sweeney.) Budapest, 2006. (Central European Medieval Texts 4.)
- HO Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dező (szerk.): *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*. I–VIII. Győr–Budapest, 1865–1891.
- KMC I. Körmendi Tamás (szerk.): *Középkori magyar címereslevelek I. (1439–1503)*. Budapest, 2013.
- KMTL Kristó Gyula (főszerk.): *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Budapest, 1994.
- MGH Georg Heinrich Petz et. al. (ed.): *Monumenta Germaniae Historica*. Hannoverae, 1826–2014.
- MNL Magyar Nemzeti Levéltár
- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)
- MTA Magyar Tudományos Akadémia (Budapest)
- PL Jacques Paul Migne (ed.): *Patrologiae cursus completus. Series Latina*. I–CCXXI. Lutetiae Parisiorum, 1844–1865.

- RA Szentpétery Imre – Borsa Iván (szerk.): *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica.* I–II. Budapest, 1923–1987.
- Sopron okl. Nagy Imre (szerk.): *Sopron vármegye története. Oklevéltár.* I–II. Sopron, 1889–1891.
- SRH Emericus Szentpétery (ed.): *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum requinque stirpis Arpadianae gestarum.* I–II. Budapestini, 1937–1938. Reprint: Szovák Kornél – Veszprémy László (szerk.) Budapest, 1999.
- UGDS Franz Zimmermann – Carl Werner – Georg Müller – Gustav Gündisch – Herta Gündisch – Konrad Gündisch – Gernot Nussbacher (Hrsg.): *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen.* I–VII. Hermannstadt–Bukarest, 1892–1991.
- Zala okl. Nagy Imre – Véghelyi Dezső – Nagy Gyula (szerk.): *Zala vármegye története. Oklevéltár.* I–II. Budapest, 1890.
- Zichy Nagy Imre – Nagy Iván – Véghely Dezső – Barabás Samu – Krammerer Ernő – Dőry Ferenc – Lukcsics Pál (szerk.): *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo.* I–XII. Pest–Budapest, 1871–1931.
- ZsO Mályusz Elemér – Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint – Neumann Tibor (szerk.): *Zsigmondkori oklevéltár.* I–XII. Budapest, 1951–2013. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52.)

*Egy kutatási program első eredményeinek
bemutatása
– Sokpecsétes oklevelek 1439 és 1457 között*

KORÁBBI MUNKÁIM, KASSA Város Titkos Levéltárának pecsétmutatójának összeállítás,¹ Perényi János tárnokmester pecséthasználatainak elemzése² és az V. László halálát követően kelt iratok vizsgálata³ során szembesültem azzal a problémával, hogy az 1439 és 1457 közötti időszak pecsétanyaga kevésbé feldolgozott irodalmunkban. Ha egy politikatörténettel, családtörténettel foglalkozó kutató, vagy akár egy segédletet készítő levéltáros egy ebből a korszakból származó pecsétet kíván azonosítani, nem áll rendelkezésre pecsétmutató⁴ vagy pecsétkatalógus, ellentétben más korszakokkal.⁵ Lövei Pál 2013-as munkájában rámutatott, hogy a pecsétanyag vizsgálatához legkézenfekvőbb for-

¹ Archív mesta Košice – Levéltári szakmai gyakorlat (6 hónap) – Campus Hungary szakmai gyakorlat.

² Novák Ádám: Vizsgálati szempont egy 15. századi arisztokrata működéséhez – Perényi János tárnokmester pecsétjei. In: VIII. Szegedi Medievisztika Doktorandusz Konferencia tanulmánykötete. Szeged, (Megjelenés alatt).

³ Novák Ádám: Levelek Budáról. Az országnagyok levelei a városoknak V. László halála után. In: Gál Judit – Péterfi Bence – Vadas András – Kranzieritz Károly (szerk.): *Micae Mediaevales III. Fiatal történészek dolgozatai a magyar középkorról és Európáról*. Budapest, 2013. 153–166.

⁴ 1872-ben került publikálásra az azt megelőzően kiadott pecséttrajzokat közlő munkák jegyzéke: Czobor Béla: *Magyarország világi és egyházi hatóságai kiadott pecségeinek jegyzéke*. Pest, 1872.; Az Országos Levéltár DL anyagáról először 1889-ben állítottak össze pecsétmutatót: Csánki Dezső: *A Magyar Királyi Országos Levéltár Diplomatikai Osztályában őrzött pecsétek mutatója*. Budapest, 1889. Eredménnyel forgatható az MNL–OL V szekciójának, pecsétgyűjteményének 2006-os mutatója: Sunkó Attila: *Pecsétgyűjtemény V szekció. Repertórium*. Budapest, 2006. (MOL segédletei 23.).

⁵ Marosi Ernő – Tóth Melinda – Varga Livia (szerk.): *Művészet I. Lajos király korában 1342–1382*. Budapest, 1982.; Beke László – Marosi Ernő – Wehli Tünde (szerk.): *Művészet Zsigmond király korában, 1387–1437. II. kötet. Katalógus*. Budapest, 1987.; Bándi Zsuzsanna: *A Magyar Országos Levéltár Jagelló-kori pecsétkiállításának katalógusa* (1991. szeptember 20–1992. június 30.). *Levéltári Közlemények*, 64 (1993) 107–142.; Bándi Zsuzsanna: *A Magyar Országos Levéltár Mátyás-kori pecsétkiállításának katalógusa* (1990. április 6–október 6.). *Levéltári Közlemények*, 62 (1991) 57–150. Érdemes megjegyezni, hogy ez a munka tartalmaz néhány számunkra fontos pecsétleírást, mint Hunyadi János kormányzó, Újlaki Miklós erdélyi vajda, Szécsi Dénes esztergomi érsek és Hédervári László egri püspök pecsétjeit. 76., 87–88., 118., 122.

rások a sokpecsés oklevelek.⁶ Ennek alapján kezdtem el gyűjteni a megjelölt időszak ilyen jellegű dokumentumait.

Munkámat nagyban megkönnyítette, hogy csatlakozhattam a Debreceni Egyetemen működő középkor-történeti kutatócsoporthoz,⁷ mely lehetőséget teremtett arra, hogy a projektet alapkutatásként kezdjem el. A munkát az MTA–DE „Magyarország a középkori Európában” Lendület Kutatócsoport tagjaként folytathatom.⁸ Kitűzött célom volt ugyanis, hogy az általam lajstromozott, felkutatott, lefotózott anyagot minden kutató számára elérhetővé, az abban való keresést lehetővé tegyem. Mivel az oklevelek és a pecsétek képei szerves részeit képezik az anyagnak ezért kezdettől fogva valamilyen digitális publikálási formában gondolkodtam. A kutatócsoport 2014 óta dolgozik egy online forrásadatbázison, amelyen keresztül a vizsgált anyagot közzétehetem, a feltöltést pedig meg is kezdtem.⁹ Jelen dolgozatomban eme forrásgyűjtés, és közlés metódusáról értekezek. Ezen túl egy forrástípus bemutatásával, a pecsételési sorrend rövid vizsgálatával és pecséthasználati megfigyeléseim ismertetésével igyekszem rámutatni az adatbázisban rejlő lehetőségekre.

Az úgynevezett sokpecsés oklevelek kutatása

Mielőtt Kumorovitz Lajos Bernát¹⁰ és Szentpétery Imre¹¹ a magyar diplomatika és szfragisztika szempontjából alapvető jelentőségű műveiket elkészítették volna, a kutatók már felismerték a sokpecsés oklevelek jelentőségét.¹² Szentpétery maga is ismertetett egy azóta már elveszett oklevelet.¹³ Ebben az időszakban a pecsétannal foglalkozó művek inkább a heraldika és genealógia, kormányzattörténet tárgyán belül használták ezeket a forrásokat. Kumorovitz először 1944-ben napvilágot látott munkájában maga is külön foglalkozott a sokpecsés oklevelekkel. Ő volt az, aki elsőként rámutatott azok társadalomtörténeti vonatkozására.¹⁴ 1945 után általában a szfragisztika, de az ilyen típusú

⁶ „A legnagyobb arányban feltáratlan és közöletlen nemesi pecsétek, gyűrűspecsétek [...] összegyűjtésének első lépéseként magától értetődően adódik az úgynevezett sokpecsés oklevelek feldolgozása, amely [...] viszonylag kis fáradságával a legnagyobb eredménnyel kecsegtet.” – Lövei Pál: Sokpecsés oklevelek a 14–15. századi Magyarországon. *Ars Hungarica*, 39 (2013) No. 2.137–144.

⁷ DE Belső kutatási pályázat 2013–2015. Vezetője Dr. Bárány Attila egyetemi tanár.

⁸ A kutatócsoport munkájáról bővebben: Bárány Attila: „Magyarország helye és képe a középkori Európában”. *Debreceni Szemle*, 32 (2014) No. 3. 268–274.

⁹ „Magyarország a középkori Európában” c. online adatbázis, jelenleg teszt üzemmódban érhető el. Verziószám: 1.0.1.4.–2015.01.27.

¹⁰ Kumorovitz Lajos Bernát: *A magyar pecséthasználat története a középkorban.* = *Der Gebrauch von Siegeln in Ungarn im Mittelalter.* (második, bővített és javított kiadás). Budapest, 1993.

¹¹ Szentpétery Imre: *Magyar oklevéltan.* Budapest, 1995.

¹² Pl. Nagy Imre: Egyház- és országnagyjaink pecségei 1304-ből. *Archaeologiai Értesítő*, 13. 1879. 19–23.; Csánki Dezső: Harmincpecsés oklevél 1511-ből. *Turul*, 5 (1887) No. 1–2. 1–11., 49–59.

¹³ Szentpétery Imre: Hédervári Imre 1447-iki felmentő levele. *Turul*, 20 (1902) No. 4. 153–165.

¹⁴ „A gyámpecsés oklevelek tehát a rendi törekvések és az uralkodói tekintély között lefolyt küzdelemre vetnek világot.” – Kumorovitz L.: *A magyar pecséthasználat* i. m. 82–83.

oklevelek kutatása is háttérbe szorult. A '60-as évektől a művészettörténet használta őket forrásként, és a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött pecsétállomány feltárását az MTA Művészettörténeti Kutatócsoportja vette gondjaiba.¹⁵ Itt elsősorban a művészettörténeti vonatkozások érvényesültek. Nagy változást az 1990-es évek hoztak, amikor – elsősorban Engel Pál kezdeményezésére – a külföldön őrzött okleveles anyag feldolgozása megkezdődött.¹⁶ A sokpecsétetes oklevelek archontológiai, prozopográfiai jelentőségét Kubinyi András¹⁷ után Engel is felismerte, ezért külön jegyzéket állított össze belőlük, éppen az 1439–1457-es időszakra vonatkozóan, kiegészítve azt az átírásban fennmaradt forrásokkal.¹⁸ A sokpecsétetes oklevelek feldolgozása tehát azon túl, hogy szövegük is elsőrendűen fontos történelmi forrás,¹⁹ középkori pecsétanyagunk feltárásához is hozzájárul.²⁰ Emellett többek között a társadalomtörténeti, genealógiai, archontológiai, prozopográfiai, kormányzattörténeti hozadékaik sem elvetendőek.

A forrásgyűjtés vezérelvei, az adatbázis felépítése

Kutatásaimhoz egy politikailag, társadalomtörténetileg és pecséttanilag is változatos korszakot választottam. Ez volt az az időszak, amikor Zsigmond, majd Albert király halálával a megszokott rend megváltozott, ami véleményem szerint a pecséthasználatra is kifejthette hatását. Ennek bizonyításához azonban először a teljes pecsétanyagot kell ismernünk. A választott korszak sajátossága, hogy nagyszámú sokpecsétetes oklevél készült, elsősorban a polgárháború időszakában. Az úgynevezett klasszikus sokpecsétetes oklevelek²¹ azonban még így is túl ritkák ahhoz, hogy eredményre vezessenek minket. Ezért a vizsgálatot kiterjesztettem az úgynevezett többpecsétetes oklevelekre is, melyek körét a következőképpen határoztam meg: azok az oklevelek, melyeken legalább három pecsétet helyeztek el, és nem egy megye által kiadott iratok. Vizsgálatomat Engel Pál

¹⁵ A Művészettörténeti Kutatócsoport publikációit, és a feldolgozott okleveleket ld. Lővei P.: *Sokpecsétetes oklevelek* i. m. 137. 2. lj. és 140. 8. lj.

¹⁶ Lővei P.: *Sokpecsétetes oklevelek* i. m. 138. Az ennek eredményeként feldolgozott oklevelek publikációs adatait ld. Uo. 140. 8. lj. Kiegészítésként: Lővei Pál – Takács Imre: Egy 1358. évi dubrovniki sokpecsétetes oklevél pecsétjei. In: Bárány Attila – Dreska Gábor – Szovák Kornél (szerk.): *Arcana tabularii. Tanulmányok Solmyosi László tiszteletére*. I–II. Budapest–Debrecen, 2014. I. 131–146.

¹⁷ Kubinyi András: Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében. *Századok*, 122 (1988) 147–213.

¹⁸ „A dokumentumok többségében csak országnagyokat és előkelőket találunk, [...] akiknek valami okból [...] olyan politikai súlyuk volt, hogy alkalmanként vagy rendszeresen részt vehettek az országnagyok tanácskozásain.” – Engel: *Arch* I. 511.

¹⁹ „Többnyire nemzetközi vonatkozású örökösödési-, házassági-, békeszerződéseket foglalnak írásba, vagy azoknak az országnagyok, a magyarországi rendek általi megerősítő oklevelei; akadnak közöttük az uralkodó és alattvalói kapcsolatát szabályozó szerződések is.” – Lővei P.: *Sokpecsétetes oklevelek* i. m. 138.

²⁰ Legyen annak heraldikai, szfragisztikai, művészettörténeti, vagy politika-, kormányzattörténeti vonatkozása.

²¹ Privilegiális formában pergamenre írt, az uralkodó és több országnagy valamint megyei követek pecsétjeivel ellátott oklevél.

archontológiájának időkeretéhez igazítottam, tehát 1457-ig gyűjtöm az anyagot. Ennek oka, hogy V. László halálával, majd Mátyás király megválasztásával lezárult egy olyan korszak, amely hosszú távra rögzítette az ilyenfajta oklevéladási gyakorlatot. Kumorovitz Lajos Bernát munkájából pedig tudjuk, hogy Mátyás király okleveleiről hamar eltűnnek a gyámpecsétek.²² Továbbá – mint ahogyan fentebb kifejtettem – ennek a korszaknak a pecsétanyagáról tudjuk a legkevesebbet.

Az épülő adatbázis egyik elsődleges célja kritikai jegyzék összeállítása a sok- és többpecsétetes oklevelekről. A fenti kritériumok alapján összegyűjtött oklevelek száma jelenleg összesen 67 darab.²³ Az oklevelek közel felét – 33 darabot – külföldi levéltárakban őriznek. A DF adatbázisban ezek az oklevelek csak fekete-fehér, mikrofilmekről készült képeken keresztül vizsgálhatóak, a pecsétek pedig egyáltalán nem. Ezért fontos, hogy az adatbázisban elérhetővé, kutathatóvá váljanak az oklevélről készült képek is. Ez további két, Magyarországon, de nem az Országos Levéltárban őrzött oklevél esetében is fontos, hiszen a DF adatbázisban ezekről is fekete-fehér fotók láthatóak.²⁴

Az oklevél leírásában annak alapvető jellemzői mellett – dátum, kiadási hely, OL jelzet, tartalom – megadom a jelenlegi őrzési helyét, jelzetét, illetve kiadásának adatait is. Az oklevelet külső jellemzői alapján is leírom, továbbá a rajta fellelhető pecsétek azonosítására is kitérek. Az adatbázis e részének második célkitűzése, hogy a feldolgozott okleveleken fellelhető pecsétet különálló rekordonként megjelenítse, rámutatva a hordozó oklevélre. Igyekezem összegyűjteni a pecsétek kiadására és művészettörténeti leírására vonatkozó szakirodalmat is. A kutató számára nyolc érdemi keresőmező áll rendelkezésre,²⁵ mely alapján a kívánt oklevelet vagy pecsétet megtalálhatja. Többek között személynévre is van lehetőség keresni, így archontológiai, prozopográfiai adatok is kinyerhetőek.²⁶ Az iratok többsége ugyanis a királyi tanács vagy az országtanács összetételét adja meg, és mivel mindegyik pecsétetes oklevél, ezért az adott személy jelen-

²² Kumorovitz Lajos Bernát: *Mátyás király pecsétjei*. Budapest, 1932.

²³ DL 13 619.; DL 14 205.; DF 239 734.; DF 240 862.; DF 250 106.; DF 213 347.; DF 213 348.; DL 81 209.; DL 81 210.; DF 228 791.; DF 213 680. és DF 270 334.; DL 13 457.; DL 13 633.; DL 13 647.; DL44 321.; DF 249 795.; DF 249 997.; DF 282 582.; DL 107 533.; DF 237 766.; DF 201 289.; DL 55 295.; DL 80 828.; DL 50 583.; DF 270 275.; DL 102 498.; DL 80 930.; DL 73 005.; DL 31 664.; DF 244 802.; DL 81 191.; DL 81 190.; DF 270 319. és DF 244 825.; DF 258 081.; DL 39 290.; DF 289 005.; DL 39 291.; DF 289 004.; DF 289 127.; DL 13 554.; DF 289 006.; DF 289 009.; DF 287 160.; DF 287 1612.; DF 258 346–7.; DL 39 293.; DF 258 234.; DF 271 267.; DF 250 168.; DF 287 192.; DF 250 001.; DF 270 290.; DL 14 379.; DL 14 405.; DL 63 157.; DF 287 198.; DL 94 480.; DF 287 204.; DF 203 028.; DL 24 764.; DL 15 088. és Hédervári Imre felmentő levele vö. Szentpétery I.: *Hédervári I. m. Ebből jelenleg 43 került feltöltésre az adatbázisba.*

²⁴ Esztergomi Prímási Levéltár, Esztergomi Székesfőkáptalan Magánlevéltára, Acta radicalia 47-1-30. Vö. DF 237 766. és MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron város levéltára, Diplomatarium 1393. Vö. DF 203 028.

²⁵ Dátum, keltezési hely, kiadó, oklevél őrzési helye, személy- és földrajzi névmutató, leírás és rövid tartalom.

²⁶ Engel: *Arch* I. 511–513. „Főrendek és országgyűlési követek” c. fejezetben felsorolt forrásokat több tucattal lehet így kiegészíteni. Példaként álljon itt: DF 239 734.; DL 13 457.; DL 39 293.; DL 44 321.; DF 237 766.; DF 50 583.

létét is bizonyítja.²⁷ Az adatbázis nem titkolt szándéka ugyanis, hogy az országnagyok itineráriumának elkészítését is segítse.

Néhány kiragadott példa²⁸

Bár a lajstromba vett okleveleknek eddig csak egy részét sikerült megvizsgálnom, vannak bizonyos irattípusok, amelyeket érdemes egy tanulmány keretében kiemelten tárgyalni. Az egyik ilyen iratcsoport az országtanács által kiállított meghívók és parancsok. Ezek az oklevelek és levelek alkalmasak, hogy az országtanács aktuális tartózkodási helyén túl²⁹ a legszűkebb összetételét meghatározzuk. Ilyen oklevél tizennyolc darab maradt ránk eredetiben.³⁰ Közös jellemzőjük, hogy eredetileg több példányban készültek, azonban mára többnyire csak egy-egy, legjobb esetben is maximum három példány maradt ránk. Ezek közül hárommal már egy korábbi tanulmányomban részletesen foglalkoztam,³¹ a következőkben a fennmaradó darabokat ismertetem röviden. A forrásokban felmerülő személyek tisztségeit csak akkor tüntetem fel, ha azt az adott oklevél, vagy levél is megadja.

Az első ilyen levél Győrben 1439. október 31-én kelt, vagyis Albert király halálát követően négy nappal.³² Az oklevél aláírói között Rozgonyi Simon veszprémi, Benedek győri püspököt, Hédervári Lőrinc nádort, Pálóci László udvarmestert, Marcali György asztalnokmestert, Pálóci Simont és alsólendvai Bánfi Pált találjuk. Ez a névsor feltehetően Albert király utolsó kormányának tagjaival egyezik meg. Vagyis Bánfi ekkor már nem asztalnokmester, de még nem is Marcali Imre, hanem az utóbbi unokatestvére Marcali

²⁷ Amennyiben gyűrűs vagy magánpecsétjét használta. A sokpecsétes okleveleken az országbírók és a nádorok is kizárólag ezt használták. Ld. Ádám Novák: *The Seal Usage of Hungarian Aristocrats in the 15th century*. In: Bárány Attila – Orosz István – Papp Klára – Vinkler Bálint (szerk.): *Műveltség és társadalmi szerepek: arisztokraták Magyarországon és Európában*. Debrecen, 2014. 66. Vö. Lővei Pál: „... jelen levelünket ... szokott pecsétjeinkkel meg is erősítettük ...” – Sokpecsétes oklevelek megpecsételési folyamata. In: Bardoly István – Jurecskó László – Sümegi György (szerk.): *„A feledés árja alól új földeket hódítok vissza”: Írások Tímár Árpád tiszteletére*. Budapest, 2009. 109–117.

²⁸ Vizsgálatom célja nem az oklevelek tartalmának teljes körű ismertetése, sem a pecsétek művészettörténeti szempontból történő vizsgálata.

²⁹ A források ez irányú felhasználása elterjedt, a korszakra vonatkozóan jelentőségüket már Knauz Nándor is felismerte, többet közölt is belőlük. Knauz Nándor: *Az országos tanács és országgyűlések története: 1445–1452*. Pest, 1859.

³⁰ 1439. október 31. DF 239 734.; 1445. február 8. DL 80 828. és DL 50 583.; 1445. december 17. DF 250 106. és DF 240 862.; 1448. november 26. DL 80 930.; 1450. március 28. DL 73 005.; 1451. szeptember 20. DF 213 347.; 1451. szeptember 27. DF 213 348.; 1454. december 19. DF 244 802., DL 81 191. és DL 81 190.; 1455. május 26. DL 81 209. és DL 81 210.; 1457. szeptember 22. DF 244 825.; 1457. november 29. DF 228 791. és DF 213 680.; 1457. december 1. DF 270 334.

³¹ Eperjes, Bártfa, és Kassa városának írt levelek: Novák Á.: *Levelek Budáról* i. m.

³² Archív hlavného mesta SR Bratislavy, Pozsony város tanácsa: Középkori oklevelek és levelek Nr. 1634. Vö. DF 239 734.

György tölti be a tisztséget.³³ Sajnos az oklevél pecsétjei elmosódtak és lekoptak, ezért csak annyit állapíthatunk meg, hogy két vörös viaszból készült főpapi és két zöld viaszból készült bárói pecséttel zárták le a levelet.

Következő két vizsgált levél egyaránt országgyűlési meghívó, melyet az országnagyok 1445. február 8-án állítottak ki Székesfehérvárott Zala megye nemesei és Bátmonostori Töttös László részére.³⁴ A Húsvét nyolcadára (1445. április 4.), Pestre hirdetett országgyűlés volt hivatott a polgárháború viszonyait rendezni.³⁵ A várnai csatát és I. Ulászló király halálát követően ez az első olyan levélpár, amely árulkodik az országtanács helyéről és összetételéről. E szerint Szécsi Dénes esztergomi érsek, Gatalóci Mátyás veszprémi püspök, Hédervári Lőrinc nádor, Újlaki Miklós és Hunyadi János erdélyi vajdák voltak a tanács vezetői. Bár a levelek pecsétjei kopottak, de megállapítható, hogy Gatalóci Mátyás veszprémi püspök az elvileg egy napon kelt leveleket két különböző pecsétjével hitelesítette. Címere, a patkó az egyik levélen egyszer, a másikon pedig háromszor tűnik fel a gyűrűs pecsét mezejében. Továbbá Újlaki Miklós erdélyi vajda pajzstartó anygallal kiegészített pecsétje is ezeken a leveleken tűnik föl elsőként.³⁶

Még ugyanezen év végéről 1445. december 17-ről való az a levélpár, melyet az országnagyok, név szerint Szécsi Dénes esztergomi érsek, Kecseti „Agmánd” Péter váci, Csetneki László nyitrai püspökök, Hédervári Lőrinc nádor, Újlaki Miklós erdélyi vajda, Rozgonyi György országbíró, Garai László macsói bán, Pelsőci Bebek Imre és István, Ónodi Cudar Simon, Tari Rupert és serkei Lorántfi György állítottak ki. A levelekben a korábban 1445. december 8-ra meghirdetett országgyűlés 1446. február 9-re történő halasztásáról értesítik Körmöcbányát³⁷ és Pozsonyt.³⁸ Utóbbi hét darab, egy sorba elhelyezett pecsét zárja le.³⁹ A három főpapi vörös viaszú pecsét közül mindegyik elmosódott. A következő négy, zöld viaszból készült főúri pecsét közül bizonyossággal csak az utolsó előtti, Rozgonyi György országbíró pecsétje azonosítható, a többi javarészt lekoptott. E szerint a kilenc világi főúr közül csak azok látták el pecsétjükkel a levelet, akik országos méltóságot viseltek, és azt fel is tüntették aláírásukban. Bár Bebek Imre ekkor ugyan egyike a hét főkapitánynak,⁴⁰ ez nincs föltüntetve. Cudar pohárnokmesteri tisztségét I. Ulászló halálával elvesztette, 1452-ig nem is töltötték be a méltóságot.⁴¹ Tari Rupert korábban királynéi lovászmesteri tisztséget látta el, ez itt már nincs feltüntetve úgy,

³³ Vö. Engel: *Arch I.* 47–48.

³⁴ DL 50 583, Zala okl. 260. sz.; DL 80 828., Zichy IX. 91–93.

³⁵ Knauz N.: *Az országos tanács* i. m. 18.

³⁶ Mivel a DL 64 766. oklevél napi kelete kiszakadt. Vö. Novák Á.: *The Seal Usage* i. m. 67–68., 71.

³⁷ Körmöcbánya: DF 250 106., Teleki József (szerk.): *Hunyadiak kora Magyarországon. Oklevéltár. X–XII.* Pest, 1853–1857. (továbbiakban: Teleki) X. 180–181.

³⁸ Pozsony: DF 240 862. téves kelettel, kép nélkül. Archiv hlavného mesta SR Bratislavy, Pozsony város tanácsa: Középkori oklevelek és levelek No. 2165.; Knauz N.: *Az országos tanács* i. m. 34–35.

³⁹ A körmöcbányai iratokról eddig még nem sikerült fotót szerezniem.

⁴⁰ Engel: *Arch I.* 512. és 514.; DF 270 275.

⁴¹ Vö.: Engel: *Arch I.* 45.

mint más királynéi udvari tisztségek Erzsébet királyné halála után.⁴² Továbbá Lórántfi György, a gömöri ispáni tisztsége sem tűnik föl.⁴³ Ezek szerint az országtanács tagja nem csak az éppen tisztséget betöltő bárók lehettek. Ez a tendencia megegyezik a Zsigmond-kori gyakorlattal.⁴⁴

Az országnagyok 1448. november 26-án hatalmazták fel Bátmonostori Töttös Lászlót és Bucsányi Osvát volt macsói vicebánt, hogy Hunyadi ügyében Brankoviccsal tárgyaljanak.⁴⁵ A Péterváradon kelt oklevél intitulációjában Vitéz János váradi, Kálnói András pécsi, Herceg Rafael választott boszniai püspökök, Garai László nádor, Újlaki Miklós erdélyi vajda, Kórógyi János macsói bán, Csáki Ferenc bihari ispán, Marcali János verőcei ispán, Rozgonyi Rénold székelyispán, Frangepán Márton, Korbáviai Gergely, Zrínyi Pál, Szekcsői Herceg Pál és Buzlai Bertalan a péterváradi apátság kormányzója vannak megnevezve. Pecsettjével azonban csak Vitéz, Garai és Újlaki látta el ezt az oklevelet. Megjegyzendő, hogy a püspök és a nádor pecsétje között két pecsétnyi helyet hagytak ki, ez a megszokottól élesen eltér. Elképzelhető, hogy Kálnói és Herceg pecsétjének hagytak helyet, bár ezt a feltevést soha nem fogjuk tudni bizonyítani, és analógiát sem ismerünk.

Az 1450. március 28-án Mezőkövesden kelt parancslevelet is ebbe a típusba sorolhatjuk.⁴⁶ Feltehető ugyanis, hogy több példányban készült, és nem csak Nógrád megyét szólították fel az országnagyok a rendkívül adó fizetésére.⁴⁷ A rendkívüli adót a Jiskrával kötött fegyverszünetben foglalt kártérítésre szánták.⁴⁸ A béke aláírásakor jelenlévő tizenégy főpap és főúr az oklevélben mind felsoroltattak, pecsétet azonban csupán Hunyadi János kormányzó, Hédervári László egri püspök és további hét zöld viaszt használó főúr pecsételt. Azt azonban soha nem fogjuk tudni megmondani, hogy ki igen és ki nem, mivel az összes pecsét lekopott, csupán helyük látszik ma is.

1451 nyarának végén azonban a háború újra kitört Jiskra és Hunyadi között.⁴⁹ A cseh zsoldosvezér elszigetelése érdekében Hunyadi és az országnagyok levélben szólították fel szeptember 27-én Kassa, Lőcse, Eperjes és Bártfa városát, hogy ne működjenek együtt Jiskrával.⁵⁰ A levelet négy főpap és kilenc főúr adta ki, pecsétjével azonban nyolcan látták el, ezért két sorban elhelyezve azokat. Szécsi Dénes esztergomi érsek, Szilasi Vince váci, Kálnói András pécsi, Zeleméri Miklós nyitrai püspökök pecsétjei már csak sejtethetőek a vörös viasszal felkent keresztek közepén elmosódott viaszdarabokban. Raj-

⁴² Vö.: Engel: *Arch* I. 54–61.

⁴³ Vö.: Engel: *Arch* I. 131.

⁴⁴ Ezt a jelenséget elsőként Engel Pál mutatta ki. Vö. Engel Pál: *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437)*. Budapest, 1977.

⁴⁵ DL 80 930., Zichy IX. 205.

⁴⁶ DL 73 005., Jászai Pál (szerk.): Okleveles toldalék. In: *Tudománytár Értekezések*, 10 (1841) 8. füzet. 127–130.

⁴⁷ Vagyis Knauz szerint a kormányzótanács, Hunyadi környezetében tartózkodó országnagyok. Knauz N.: *Az országos tanács* i. m. 95.

⁴⁸ Tóth-Szabó Pál: *A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon*. Budapest, 1917. 245.

⁴⁹ Tóth-Szabó P.: *A cseh-huszita mozgalmak* i. m. 247–249.

⁵⁰ Štátny archív v Prešove, Pobočka Bardejov, Bártfa város levéltára. No. 662. Vö. DF 213 348.

tuk kívül négy világi főúr pecsételt, az első sorban feltehetően Garai László nádor⁵¹ és Újlaki Miklós erdélyi vajda, bár utóbbi pecsét nagyon elmosódott. A második sorban külön álló két zöld viaszú főúri pecsétek számomra azonosíthatatlanok, talán Rozgonyi János erdélyi vajda és Homonnai Bertalan lehetett a gazdájuk.⁵²

Az országgyűlések 1454. december 19-én a következő év január 20-ára országgyűlést hirdettek. Az ország rendjeit erről Péterváradon kelt meghívólevelekben értesítették, melyből három példány maradt ránk.⁵³ A Szabolcs és Szatmár megyéknek, valamint az erdélyi szászoknak küldött levelek – a címzettek leszámítva – teljesen megegyeznek. Az intulációban Herceg Rafael kalocsai érsek, Kálnói András pécsi püspök, Hunyadi János beszercei gróf és főkapitány, Garai László nádor, Újlaki Miklós erdélyi vajda és Kórógyi János macsói bán neveit tüntették föl. Az oklevél aljára mind a hat országgyűlés elhelyezte pecsétjét. A pecsétek sorrendjénél érdemes kicsit elidőznünk. Herceg és Kálnói püspökök pecsétje után következik Hunyadi János vörös viaszú pecsétje. A vörös viasz használata királyi adományhoz volt kötött világi személyek számára. Hunyadi ezt a jogot beszercei grófi kinevezésével nyerte el,⁵⁴ és mivel az ország főkapitánya is volt egyben, ezért a világi méltóságviselők közül ő nyomhatta pecsétjét elsőként a papírra. Őt követte a sorban zöld viaszú pecsétjével az ország nádora, Garai László és az erdélyi vajda, Újlaki Miklós. Hatodikként Kórógyi János macsói bán erősítette meg a levelet méltóságához mérten az erdélyi vajda után. Ugyanakkor vörös viaszt használt, hiszen családja a Castellis örökös ispánja címet viselte, amivel együtt járt a vörös viasz használatának joga.⁵⁵

Hat olyan személy pecsétjét sikerült eddig azonosítani, aki világi személyként vörös viaszt használt. Hunyadi János kormányzón, majd főkapitányon és Kórógyi Jánoson kívül Tallóci Matkó horvát–dalmát–szlavón bán, mint Cetina grófjának ismeretes vörös viaszú pecsétje.⁵⁶ Frangepán Zsigmond Veglia, Zengg és Modrus grófja, valamint Korbaviai Gergely Korbávia grófja Szentpétery Imre adatai szerint Hédervári Imre felmentőlevelére vörös viaszpecsétjeiket helyezték.⁵⁷ Bár nem magyar báró, de a korszak egy sokpecsétes oklevelén tűnik fel Brankovics György szerb despota vörös pecsétje.⁵⁸

⁵¹ Vö. Novák Á.: *Levelek Budáról* i. m. 163.

⁵² Nyolc nappal korábban, 1451. szeptember 20-án Szentlőrincről Hunyadi János és társai Bártfát már felszólították az ellenállásra (DF 213 347.). Ennek az oklevélnek a képei azonban még nem állnak rendelkezésemre, így az elemzésükre nincs módom. A kiadását ld. Tóth-Szabó P.: *A cseh-huszinga mozgalmak* i. m. 394–395.

⁵³ DL 81 190. és DL 81 191., Zichy IX. 475–476.; Arhivele Statului Sibiu, Szász Nemzeti Levéltár, Urkunden II. 159. Vö. DF 244 825.; UGDS V. 2948. sz.

⁵⁴ Teleki X. 356–363.

⁵⁵ A nem mindennapi grófi címről legújabbban: Neumann Tibor: Találkozó Konstanzban (A Kórógyiak grófi címe). *Turul*, 87. (2014) 104–108.

⁵⁶ MH 10018.

⁵⁷ Szentpétery I.: *Hédervári* i. m. 163–165. Ugyanezen az oklevélen Kórógyi János vörös viaszú pecsétje is feltűnik. Vö.: Szentpétery I.: *Hédervári* i. m.

⁵⁸ DL 39 290.

Utóbbin és Hunyadin kívül, a többieknek a rangja még nem tette lehetővé, hogy a pecsételési sorrendben előrébb kerüljön, mint amit tiszttsége megengedne.⁵⁹

A következő levélpárunk 1455. május 26-án kelt Budán.⁶⁰ Az országnagyok országgyűlésre hívták Győrbe június 8-ára Várdai Miklós kincstartót és Bátmonostori Töttös Lászlót. Szécsi Dénes esztergomi érsek, Kálnói András pécsi, Vitéz János váradi püspökök, Hunyadi János besztercei gróf, Garai László nádor és Újlaki Miklós erdélyi vajda voltak a levelek aláírói. Mindkét oklevél sajnos nagyon rongált. Így azon kívül, hogy három főpapi és egy-egy vörös és zöld viaszú világi személy pecsételte meg a leveleket, nem tudunk pecsétteni megállapítást levonni. Csupán azt, hogy Újlaki Miklós pecsétje egyikén sem szerepel, bár az aláírók között őt is feltüntették.

Jelen tanulmányban utolsó részletesen tárgyalt iratunkat Szécsi Dénes esztergomi érsek, Salánki Ágoston győri, döbröntei Himfi Tamás zágrábi püspökök, Garai László nádor, Újlaki Miklós és Rozgonyi János erdélyi vajdák valamint Guti Ország Mihály udvarmester állította ki az erdélyi szászok országgyűlési meghívójaként 1457. szeptember 22-én Győrben.⁶¹ A pátens formában kiállított oklevél aljára hat darab pecsétet nyomtak. Sajnos a főpapi pecsétek elmosódtak, de Garai László nádor és Rozgonyi János erdélyi vajda pecsétjei viszonylag épen fennmaradtak. A két báró pecsétje között egy kb. egy centiméter átmérőjű kör alakú pecsét maradványai vehetőek ki. Tulajdonosa feltehetően Újlaki Miklós, akinek ez a magánpecsétje itt tűnik fel először.⁶²

A megpecsételés sorrendje és a méltóságsor kapcsolata⁶³

Fentebb a korszak örökös ispánjai kapcsán tértem ki röviden az oklevelek pecsételési sorrendjére. Az esetek többségében meglévő gyakorlatnak megfelelően, miként azt Lóvei Pál az 1358. évi, a Dubrovniki Állami Levéltárban őrzött oklevél kapcsán is megjegyzi, az oklevelek megpecsételését általában balról jobbra a legelőkelőbbek kezdik.⁶⁴ Első helyen tehát a király, majd a királyné, őt követik a főpapok – a méltóságsorban megegyező rangsor szerint⁶⁵ – majd a világi méltóságviselők a nádorral az élen, zárásnépp pedig azok

⁵⁹ Vö. Neumann T.: *Találkozó Konstanztban* i. m. 107. Ld. még a 32. jegyzetben idézett munkát. Az örökös ispánságokról ld. C. Tóth Norbert: *Az örökös ispánságok Zsigmond király korában. Történelmi Szemle*, 53. (2011) 467–477. A vörös viasz használatának elméleti háttéréről ld. ifj. Szentpétery Imre: *A vörös viaszpecsét bizonyító ereje a középkorban*. In: Baráth Tivadar et al. (szerk.): *Emlékkönyv Szentpétery Imre születése hatvanadik évfordulójának ünnepére*. Pécs, 1938. 440–453.

⁶⁰ DL 81 209. és DL 81 210., Zichy IX. 448–499.

⁶¹ Arhivele Statului Sibiu, Szász Nemzeti Levéltár, Urkunden II. 182. Vö. DF 244 825., UGDS V. 3086. sz.

⁶² Ennek nyomai láthatóak az Eperjes és Bártfa számára küldött leveleken is, melyek 1457. november 29-én keltek. Vö.: Novák Á.: *Levelek Budáról* i. m. 163.

⁶³ Eme vizsgálati szempontot Solymosi László javaslatára vetem fel, tanácsait ezúton is köszönöm.

⁶⁴ Bertényi Iván: *Pecséttan*. In: Bertényi Iván (szerk.): *A történelem segéd tudományai*. Budapest, 2001. 258.; Lóvei P. – Takács L.: *Egy 1358. évi dubrovniki* i. m. 131.

⁶⁵ Összehasonlításként ld. a korszak egy méltóságsorát: Teleki X. 22–23.

a világiak, akik nem viselnek méltóságot. Korszakunkból erre tökéletes példaként hozható Albert király 1439. szeptember 17-i oklevele.⁶⁶ Erzsébet királyné bizonyító levelét a Szent Korona átadásáról gyámpecséttel erősítették meg a jelenlévő országnagyok. Ennél az esetnél a királyné pecsétjét közvetlen a szöveg alá középre nyomta, és alá kerültek a gyámpecsétek két sorba.⁶⁷

Egy másik jellemző pecsételési sorrend is szokásban volt. A király pecsétjét középen helyezték el tőle pedig jobbra és balra kaptak helyet a világi és egyházi személyek pecsétjei méltóság szerint csökkenő sorrendben.⁶⁸ Korszakunkban ezt a módot I. Ulászló király alkalmazta előszeretettel. Ilyen az 1440. március 8-án, még Krakkóban kiadott oklevele, melyen a király pecsétje középen tőle jobbra az egyházi, balra pedig a világi méltóságok pecsétjei kaptak helyet.⁶⁹ 1440. június 15-i oklevélén a királytól jobbra a magyar, balra a lengyel országnagyok pecsétjei függenek.⁷⁰ Fontos szempont volt a szimmetria. A főpapok általában kevesebben voltak, ezért az egyháziak oldalára kerültek át az országos tisztséget nem viselő világi személyek.⁷¹ I. Ulászló, Erzsébet királynénak kiállított menlevelét is középen pecsételte meg, tőle jobbra a főpapok után a lengyel országnagyok, balra pedig a magyar világi főurak pecsételtek.⁷² Ugyanakkor a megerősítő záradékban szigorú rang szerinti sorrendben – mint a méltóságsorokban – követik egymást a méltóságok.⁷³ A felsorolás különösen tanulságos, hiszen a főpapok után következnek Brankovics és Cillei, majd a magyar és lengyel világiak feltehetően rang szerint vegyítve jegyeztettek fel, a két ország méltóságviselőinek rangját mintegy összehasonlítva.

A pápens formában, a szöveg alá nyomott pecsétekkel kiadott levelek esetében szinte kizárólagos a balról jobbra hierarchia szerint csökkenő sorban történt a pecsételés. Eddigi kutatásom során egy kivételt találtam. 1443. augusztus 25-én a Jiskra ellen vonuló magyar sereg vezérei Rozgonyi Simon egri püspök vezetésével menlevelet adtak ki Igló alatt a lőcsei bírák részére.⁷⁴ Az oklevél erősen sérült, szakadozott. A szöveg alá két sorban legalább kilenc darab pecsétet nyomtak eredetileg. Az első sorban nyolc pecsét nyoma vehető ki. A pecsételési rend ebben az esetben sajátos. Rozgonyi vörös

⁶⁶ DL 39 290. A királyné és a János kalocsai érsek közé Brankovics György „tartományúrként” ékelődik, vagyona, hatalma, tisztsége alapján az őt megillető helyen vörös viasszal.

⁶⁷ DL 13 457.

⁶⁸ Ilyen maga a dubrovnikai 1358-as oklevél is. Ld. Lóvei P. – Takács I.: *Egy 1358. évi dubrovnikai i. m.*

⁶⁹ DL 39 291.

⁷⁰ DL 13 554.

⁷¹ Igaz ez a fentebb említett DL 39 291. oklevélre is. Magyar példa a DF 287 161–2. oklevelek. Ezeket ma az Arhiv Republike Slovenije ljubljani levéltárában őrzik, az oklevél xerox a pecsétek pasztik másolatát a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchivban volt alkalmam szemrevételezni. Ez alapján Marcali Imre somogyi ispán a főpapok után pecsétel.

⁷² Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatssarchiv (továbbiakban: HHStA) AUR 1442. VIII. 16. 35 beírt pergamenszalaggal. DF 258 234.

⁷³ Teleki X. 118–120.

⁷⁴ Štátny archív v Levoči Pobočka Levoča, Lőcse város levéltára. Lőcse város tanácsa: Oklevelek Fasc. 2. Nr. 1. Vö. DF 282 582.

viaszú, középen lévő pecsétje után – a másik két azonosítható pecsét elhelyezkedése alapján – a legvalószínűbb, hogy az oklevél *intitulatio*jában megnevezett személyek sorrendjében a pecsétüket jobbra-balra-jobbra-balra nyomták alá. Vagyis balról jobbra haladva a pecsételés feltételezett sorrendje: Pelsőci Bebek Miklós fia László, Homonnai István, Pelsőci Bebek István, Rozgonyi Simon, Pálóci László, Szécsényi László, Ónodi Cudar Jakab, Perényi Miklós. A második sorban Rozgonyi pecsétje alatt egy zöld viaszú pecsét nyoma vehető ki. Sajnos biztosan sohasem fogjuk tudni bizonyítani ezt a feltevésünket, hiszen Pelsőci Bebek István, Rozgonyi Simon és Ónodi Cudar Jakab pecsétjén kívül az összes lekopott. Mégis, ez a koncentrikus körben kifelé haladó pecsételési mód a legkézenfekvőbb magyarázat. Ezzel pedig a korszak egyedülálló emléke ez az oklevél. Ez utóbbi és az összes említett példa azt a nézetet erősíti, hogy a királyi tanácsban – de annak hiányában az országnagyok között is – kifejezetten fontos volt a hierarchiai sorrend.⁷⁵

Pecséthasználati megfigyelések

Az eddig feldolgozott anyag és korábbi kutatásaim⁷⁶ lehetővé teszik, hogy néhány óvatos és remélhetőleg további figyelmet érdemlő következtetést tegyek. Tipológiai vizsgálatokba nem bocsátkoznék, de kutatásaim megerősítik Lővei Pál azon megállapítását, mely a pontifikális pecsétetekre vonatkozik.⁷⁷ A vizsgált privilegialis oklevelek közül csupán egy mandorla alakú pecsétet találni, ez pedig nem más, mint Rozgonyi Simon egri püspöki pecsétje az 1440. július 17-i oklevélen.⁷⁸

A Perényi János pecséthasználatának vizsgálata során tapasztalt pecsétváltások felkeltették figyelmemet, és erre analógiákat vagy ellentmondásokat kerestem a rendelkezésre álló anyagban. Az egyik legkevésbé meglepő tény, hogy az országnagyok, ha új tisztséget nyertek el, korábbi pecsétjüket újra cserélték. Ezt tapasztaljuk Pálóci László ajtónállómesterből (1439–1446)⁷⁹ országbíróvá (1446),⁸⁰ Garai László macsói bánból (1445–

⁷⁵ Annak ellenére, hogy ismerünk olyan okleveleket is, ahol némely pecsét „rossz helyre került.” Vö. Szentpétery I.: *Hédervári* i. m.

⁷⁶ Novák Á.: *The Seal Usage* i. m.; Novák Á.: *Vizsgálati szempont* i. m.; Novák Ádám: *Sigilli Bani Machoiensis – A 15. századi pecséthasználat vizsgálata a macsói bánok pecsétjein keresztül (1431–1457) – Előadás. Régészeti és történettudományi konferencia 2014. szeptember.* Kolozsvár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem Történelmi Intézet.

⁷⁷ „A pontifikális pecsétetek fokozatosan átadták helyüket a főpapok kicsiny, praktikusabban használható gyűrűpecsétjeinek.” – Lővei P.: *Sokpecsétes oklevelek* i. m.141.

⁷⁸ DF 287 160. Az I. Ulászló király koronázásához kapcsolódó oklevelek pecsétjeit Lővei Pál jóvoltából szemrevételezhettem fekete-fehér fotókon keresztül, melyet még Engel Pál készítetett.

⁷⁹ E tisztséghez köthető pecsétje látható a DL 39 290. oklevél 11. és DF 258 234. oklevél 13. helyén.

⁸⁰ Első ilyen pecsétje 1447. június 1-ről származik, a DF 287 192., HHStA AUR 1447. VI. 1. 5. h. Ezt követően az egész korszakon át ezt használja. Például: 1456. július 15-én az Archiv mesta Košice, Collectio Schwartzbachiana No. 279. 2. h. Vö. DF 270 319.

1447)⁸¹ nádorrá (1447)⁸² történő kinevezésekor. Hunyadi János esetében ez még kézenfekvőbb volt, hiszen erdélyi vajdából (1441–1446)⁸³ lett kormányzó (1446),⁸⁴ majd grófi címe után főkapitányi kinevezést kapott (1453).⁸⁵ Hasonlóképpen megfigyelhető ez a főpapoknál is. Herceg Rafael boszniai püspökként (1444–1450)⁸⁶ más pecsétet használt, mint kalocsai érsekként.⁸⁷ El kell mondanunk azonban azt is, hogy ilyen következetesség nem mindenkinél figyelhető meg, voltak, akik felváltva használták pecsétjeiket, mint Gatalóci Mátyás. Váci püspökként (1438–1439)⁸⁸ és veszprémi püspökként⁸⁹ is használta ugyanazt a pecsétet. Sőt akár egy napon mindkettőt is, mint ahogy arra fentebb rámutattam. Rozgonyi Simon egri püspök is felváltva használta kör alakú⁹⁰ és nyolcszögletű hattyrús gyűrűspecsétjét.⁹¹

Mindezek tükrében érdekes pecsétváltási dátumnak tűnik az 1445. év eleje. Egyes személyek, bár ugyanolyan tisztséget töltöttek be, mégis más-más pecsétet használtak előtte és utána. Ugyanúgy megfigyelhető ez Újlaki Miklós erdélyi vajda, Garai László macsói bán esetében is, mint Perényi János tárnokmesternél. Több példával alátámasztható tendencia figyelhető meg pecséthasználatukban, miszerint 1440 és 1444 között használt pecsétjükkel 1444 után már nem találkozunk több-, illetve sokpecsétés okleveleken. Újlaki Miklós 1441. szeptember 10-én még családi címeres, kör alakú pecsétjét használja,⁹² 1445-től kezdve azonban ez a pecsétkép kiegészül egy, a címert tartó angyallal.⁹³ Garai László macsói bán 1439. szeptember 17-én pecsétjének kör alakú a pecsétmezeje,⁹⁴ 1446-ban háromkaréjosá módosul.⁹⁵ Egy 1445-ből származó napi kelet nélküli oklevélen mindkettejük újabb pecsétje maradt fenn.⁹⁶

⁸¹ Utolsó ilyen pecsétje Hédervári Imre felmentő levelén található. Bár ekkor már nádor, kinevezése a napokban történhetett, ezért használhatja még a „Ladislaus de Gara Dei Gratia Banus Machoviensis” rövidítésével ellátott pecsétjét. Vö. Szentpétery I.: *Hédervári* i. m.

⁸² Első nádori pecsétjével 1448. november 26-án találkozunk többpecsétés oklevélen a DL 80 930. 2. h. Ettől kezdve mindegyik levélen ezt találjuk, kivéve a HHStA AUR 1453. IX. 13. Vö. DF 287 204. oklevél esetében, azon valamilyen okból bírói nagypecsétje szerepel. Analógia: DL 14 234. 1449. március 13.

⁸³ Pecsétjére példa: DL 50 583. okl. 5. h.

⁸⁴ Első megjelenése sokpecsétés oklevélen: 1447. szeptember 13. a 2. h. Szentpétery I.: *Hédervári* i. m. Később: DL 14 379. 1. h.

⁸⁵ DL 81 190–91. 3. h.

⁸⁶ Szentpétery I.: *Hédervári* i. m. 8. h.

⁸⁷ DL 81 190–91. 1. h.

⁸⁸ DL 39 290. 7. h.

⁸⁹ DL 39 293. 2. h.

⁹⁰ DL 44 321. 2. h.

⁹¹ DL 13 647. 1. h. és Esztergomi Primási Levéltár, Esztergomi Székesfőkapitán Magánlevéltára, Acta radicalia 47-1-30. Vö. DF 201 289. 2. h.

⁹² DL 39 293. 2. h. Vö. DL 13 683.

⁹³ Ld. fentebb az 1445. február 8-i levelek tárgyalásánál.

⁹⁴ DL 39 290. 6. h.

⁹⁵ 1446. június 16. DL 102 498. Vö. 1447. szeptember 13. Szentpétery I.: *Hédervári* i. m. 163.

⁹⁶ DL 64 766. Igaz Újlaki pecsétje (1. h.) elég töredékes, de az angyal feje a pecsétfőn kivethető.

Összegzés

A fentebb leírt példák jól mutatják a több-, és sokpecsétetes oklevelek kutatásában milyen lehetőségek rejlenek. Ha egy korszak összes ilyen forrását egy adatbázisba szerkesztjük, segítségével adatok nyerhetőek ki az országtanács összetételére, annak tartózkodási helyére, mozgására vonatkozóan, archontológiai listáinkat finomítani lehet, nagyságrendileg több propozográfiai adatot nyerhetünk a királyi és az országtanács tagjairól. Nem állítom, hogy erre csak és kizárólagosan a sok-, és többpecsétetes oklevelek alkalmasak, de tanulmányozásuk nélkül nem lehet teljes, és átfogó képet alkotni. Ugyanez igaz az egyes személyek pecséthasználatainak vizsgálatára. A több-, és sokpecsétetes oklevelek csak töredékét jelentik egy-egy országos méltóság pecsétanyagának, ugyanakkor teljes kép nem ismerhető meg nélkülük.⁹⁷ Az is figyelembe veendő, hogy az udvari méltóságot viselők bár fontos és befolyásos személyek, mégsem érhetőek tetten egyedi oklevéladásuk során. Ezen tisztségek archontológiai kutatásán nagyot lendíthet az ilyen típusú források teljes vizsgálata, nem csak a tárgyalt korszakban. Még nehezebb dolgunk van, ha az udvari tisztségviselők itineráriumára vagyunk kíváncsiak ugyanazon oknál fogva.⁹⁸

Dolgozatomban rámutattam arra is, hogy a pecsét elhelyezésének meghatározott menete, szokása volt, tükrözte az országnagyok közötti rangsort. Így a sokpecsétetes oklevelek a hatalmi reprezentáció eszközei, hirdetői voltak saját korszakukban, ma pedig ennek forrásai. Egy korszak összes ilyen típusú iratának vizsgálata lehetővé teszi így a hatalmi reprezentáció vizsgálatát is. Épülő adatbázisunk egyik haszna, hogy ilyesfajta elemzésekben segítse a kutatókat. Az összes oklevél feldolgozását követően pedig egy online elérhető digitális pecsétkatalógust állíthatunk fel, összegezve szakirodalmunk eddigi történeti és művészettörténeti leírásait.

Az elmondottak alapján jól látszik, hogy forrásrendszerezést kívánok végezni és katalógust szeretnék készíteni. Meggyőződésem, hogy az elkészítendő munka sok más történeti és művészettörténeti kutatás segítségére lehet. Magam is vizsgálati segédanyagként kívánom használni nem művészettörténeti, hanem pecsétani, illetve társadalom- és politikatörténeti szempontból. A múltban elvégzett hasonló vizsgálatok is számos történeti kérdést megválasoltak, gondolhatunk itt az országbírói pecséthasználat vizsgálata során kikristályosodó kúriai reformokra,⁹⁹ vagy a kúria személyzetének összetételére, itineráriumára.¹⁰⁰

⁹⁷ Már csak azért sem, mert a DL–DF adatbázis a több-, és sokpecsétetes okleveleknél gyakran nem tünteti fel az összes kiadót, vagy éppen a pecsételők névsorát.

⁹⁸ Az ajtónállómesterek például nagy befolyással rendelkező bárók voltak, mégis mivel oklevéladásuk gyérnek nevezhető, kevésbé érzük tetten a tisztség birtokosát, mint például Pálóci Lászlót, Marcali Jánost, Kompolti Jánost, vagy Ország Mihályt.

⁹⁹ Bertényi Iván: *Az országbírói intézmény története a XIV. században*. Budapest, 1976.

¹⁰⁰ C. Tóth Norbert: Rozgonyi Simon országbíróisága (1409–1414). In: Almási Tibor – Révész Éva – Szabados György (szerk.): *“Fons, skepsis, lex.” Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére*. Szeged, 2010. 49–75.

THE FIRST RESULTS OF A RESEARCH PROJECT: POLY SIGILLIC DIPLOMAS BETWEEN 1439 AND 1457

The paper summarizes the historiography of the Hungarian sphragistic studies, especially the historiography regarding the poly-sigillic diplomas. I would like to point out the deficiencies as well as the current projects dealing with the topic. I show the difficulties and the importance of the research of poly-sigillic diplomas, and introduce my project about those which were issued between 1439 and 1457. In the second part of the paper, I present the results of my research on seal usage that I have completed so far.

Keywords: sphragistic, poly-sigillic diplomas, research project, seal usage

A szerzőkről

BÁCSATYAI DÁNIEL – doktorjelölt, Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
Történelemtudományi Doktori Iskola
Témavezető: Dr. Szovák Kornél, egyetemi tanár (PPKE)
Elérhetőség: molay18@yahoo.com

BENEI BERNADETT – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok
Doktori Iskola, Történelem Segédtudományai Doktori Program
Témavezető: Dr. Thoroczkay Gábor, egyetemi adjunktus (ELTE)
Elérhetőség: bernadettbenei@hotmail.com

CSERMELYI JÓZSEF – doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
Történelemtudományi Doktori Iskola
Témavezető: Dr. Ráczy György, egyetemi docens (PPKE)
Elérhetőség: csermelyi.j@freemail.hu

GÁL JUDIT – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola,
Középkori Magyar Történelem Doktori Program
Témavezető: Dr. Körmendi Tamás, egyetemi adjunktus (ELTE)
Elérhetőség: galjudit88@gmail.com

JUHÁSZ CSABA – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola,
Középkori Magyar Történelem Doktori Program
Témavezető: Dr. Solymosi László, professor emeritus (ELTE)
Elérhetőség: berger.cs@hotmail.com

HARASZTI SZABÓ PÉTER – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok
Doktori Iskola, Középkori Magyar Történelem Doktori Program
Témavezető: Dr. Draskóczy István, egyetemi tanár (ELTE)
Elérhetőség: szabo.szpeter@hotmail.com

KÁDAS ISTVÁN – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola,
Középkori Magyar Történelem Doktori Program
Témavezető: Dr. Draskóczy István, egyetemi tanár (ELTE)
Elérhetőség: ikadas28@gmail.com

KÁLMÁN DÁNIEL – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok
Doktori Iskola, Történelem Segédtudományai Doktori Program
Témavezető: Dr. Körmendi Tamás, egyetemi adjunktus (ELTE)
Elérhetőség: viatores@gmail.com

KANYÓ FERENC – doktorjelölt, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola,
Középkori Magyar Történelem Doktori Program
Témavezető: Dr. Draskóczy István, egyetemi tanár (ELTE)
Elérhetőség: kanyo.ferenc@gmail.com

KRANZIERITZ KÁROLY – doktorandusz, Nemzeti Közszerződési Egyetem,
Hadtudományi Doktori Iskola
Témavezető: Dr. Bárány Attila, egyetemi tanár (DE), Dr. Csikány Tamás,
egyetemi tanár (NKE)
Elérhetőség: kranzio330@gmail.com

KUFFART HAJNALKA – doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
Történelemtudományi Doktori Iskola
Témavezető: Dr. Szovák Kornél, egyetemi tanár (PPKE)
Elérhetőség: furacs@yahoo.it

MALÉTH ÁGNES – doktorandusz, Szegedi Tudományegyetem,
Történelemtudományi Doktori Iskola
Témavezető: Dr. Csernus Sándor, egyetemi docens (SZTE) és Dr. Jean-Michel
Matz, professor (Université d'Angers)
Elérhetőség: malethagi@gmail.com

NOVÁK ÁDÁM – doktorandusz, Debreceni Egyetem, Történelmi és néprajzi
Doktori Iskola, Történelmi Doktori Program
Témavezető: Dr. Bárány Attila, egyetemi tanár (DE)
Elérhetőség: tavernicorum@gmail.com

RÓZSA MÁRTON – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola,
Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történelem Doktori Program
Témavezető: Dr. Nagy Balázs, egyetemi docens (ELTE – KEE)
Elérhetőség: jurgen.rm@gmail.com

DR. BORIS STOJKOVSKI – egyetemi tanársegéd, Filozofski Fakultet, Universitet u
Novom Sadu
Témavezető: Dr. Rokay Péter, professor (Universitet u Novum Sadu)
Elérhetőség: stbs@ptt.rs

A SZERZŐKRŐL

TARJÁN ESZTER – doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola,
Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történelem Doktori Program
Témavezető: Dr. Molnár Péter, egyetemi adjunktus (ELTE)
Elérhetőség: eszter.tarjang@gmail.com

Notes on Contributors

BÁCSATYAI, DÁNIEL – doctoral candidate, Pázmány Péter Catholic University,
Doctoral School for Historical Studies
Supervisor: Dr. Kornél Szovák, professor (Pázmány Péter Catholic University)
E-mail address: molay18@yahoo.com

BENEI, BERNADETT – PhD-student, Eötvös Loránd University of Sciences, School
for Historical Studies, Auxiliary Sciences of History Doctoral Program
Supervisor: Dr. Gábor Thoroczkay, senior lecturer (Eötvös Loránd University of Sciences)
E-mail address: bernadettbenei@hotmail.com

CSERMELYI, JÓZSEF – PhD-student, Pázmány Péter Catholic University, Doctoral
School for Historical Studies
Supervisor: Dr. György Rácz, associate professor (Pázmány Péter Catholic University)
E-mail address: csermelyi.j@freemail.hu

GÁL, JUDIT – PhD-student, Eötvös Loránd University of Sciences, School
for Historical Studies, Medieval Hungarian History Doctoral Program
Supervisor: Dr. Tamás Körmendi, senior lecturer (Eötvös Loránd University of Sciences)
E-mail address: galjudit88@gmail.com

JUHÁSZ, CSABA – PhD-student, Eötvös Loránd University of Sciences, School
for Historical Studies, Medieval Hungarian History Doctoral Program
Supervisor: Dr. László Solymosi, professor emeritus (Eötvös Loránd University of Sciences)
E-mail address: berger.cs@hotmail.com

HARASZTI SZABÓ, PÉTER – PhD-student, Eötvös Loránd University of Sciences,
School for Historical Studies, Medieval Hungarian History Doctoral Program
Supervisor: Dr. István Draskóczy, professor (Eötvös Loránd University of Sciences)
E-mail address: szabo.szpeter@hotmail.com

NOTES ON CONTRIBUTORS

KÁDAS, ISTVÁN – PhD-student, Eötvös Loránd University of Sciences, School for Historical Studies, Medieval Hungarian History Doctoral Program
Supervisor: Dr. István Draskóczy, professor (Eötvös Loránd University of Sciences)
E-mail address: ikadas28@gmail.com

KÁLMÁN, DÁNIEL – PhD-student, Eötvös Loránd University of Sciences, School for Historical Studies, Auxiliary Sciences of History Doctoral Program
Supervisor: Dr. Tamás Körmendi, senior lecturer (Eötvös Loránd University of Sciences)
E-mail address: viatores@gmail.com

KANYÓ, FERENC – doctoral candidate, Eötvös Loránd University of Sciences, School for Historical Studies, Medieval Hungarian History Doctoral Program
Supervisor: Dr. István Draskóczy, professor (Eötvös Loránd University of Sciences)
E-mail address: kanyo.ferenc@gmail.com

KRANZIERITZ, KÁROLY – PhD-student, National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences
Supervisors: Dr. Attila Bárány, professor (University of Debrecen), Dr. Tamás Csikány professor (National University of Public Service)
E-mail address: kranzio330@gmail.com

KUFFART, HAJNALKA – PhD-student, Pázmány Péter Catholic University, Doctoral School for Historical Studies
Supervisor: Dr. Kornél Szovák, professor (Pázmány Péter Catholic University)
E-mail address: furacs@yahoo.it

MALÉTH, ÁGNES – PhD-student, University of Szeged, Doctoral School for Historical Studies
Supervisors: Dr. Sándor Csernus, associate professor (University of Szeged), Dr. Jean-Michel Matz, professor (Université d'Angers)
E-mail address: malethagi@gmail.com

NOVÁK, ÁDÁM – PhD-student, University of Debrecen, School for Historical and Ethnographical Studies, Historical Doctoral Program
Supervisor: Dr. Attila Bárány, professor (University of Debrecen)
E-mail address: tavernicorum@gmail.com

NOTES ON CONTRIBUTORS

RÓZSA, MÁRTON – PhD-student, Eötvös Loránd University of Sciences, School for Historical Studies, Medieval and Early Modern European History Doctoral Program
Supervisor: Dr. Balázs Nagy, associate professor (Eötvös Loránd University of Sciences – Central European University)
E-mail address: jurgen.rm@gmail.com

DR. BORIS STOJKOVSKI – assistant lecturer, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
Novi Sad
Supervisor: Dr. Péter Rokay, professor (University of Novi Sad)
E-mail address: stbs@ptt.rs

TARJÁN, ESZTER – PhD-student, Eötvös Loránd University of Sciences, School for Historical Studies, Medieval and Early Modern European History Doctoral Program
Supervisor: Dr. Péter Molnár, senior lecturer (Eötvös Loránd University of Sciences)
E-mail address: eszter.tarjang@gmail.com